

Ćwiczenia rozwijające analizę i syntezę słuchowo-wzrokową i słuch fonemowy

O powodzeniu dziecka w początkowym okresie nauki decyduje jego prawidłowy rozwój intelektualny, społeczny, emocjonalny, fizyczny, motoryczny oraz poziom funkcji analityczno-syntetycznych. Rozważając problematykę gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole, należy poświęcić nieco uwagi często spotykanemu pojęciu „dojrzałość szkolna”.

Określenie dojrzałość dotyczy poziomu rozwoju dziecka, natomiast sformułowanie szkolna pozwala nam zrozumieć, iż idzie tu o taki poziom rozwoju, który uczyniłby dziecko gotowym do przekroczenia progu szkoły i sprostania stawianym przed nim w szkole zadaniom i obowiązkom (1). Doniosłe znaczenie dla współczesnej koncepcji dojrzałości szkolnej miały prace S. Szumana. Ukazał on, że pomyślny start szkolny dziecka i jego dalsze losy szkolne uwarunkowane są przez poziom rozwoju fizycznego, umysłowego, emocjonalnego i społecznego(2)

Jednym z najważniejszych, przełomowych momentów życia dziecka jest rozpoczęcie nauki czytania. Przygotowanie do tego trudnego procesu rozpoczyna się już w przedszkolu. Właściwą naukę czytania nauczyciel przedszkola, poprzedza ćwiczeniami wstępnymi. Do czynności wstępnych objętych tymi ćwiczeniami należą:

- kształcenie słuchu fonemowego,
- sprawdzanie i doskonalenie artykulacji,
- wyrabianie umiejętności dokonywania analizy i syntezy wzrokowej, słuchowej i sprawności mięśniowo-ruchowej.
- kształcenie orientacji w schemacie ciała

Kształcenie słuchu fonematycznego polega na ćwiczeniach, w których dziecko dokonuje rozróżnienia w brzmienia głosek pod jakimś względem przeciwstawnych, np. dźwięcznych i bezdźwięcznych, twardych i miękkich, ustnych i nosowych, przedniojęzykowych i tylnojęzykowych, a także wyodrębnienie głoski w różnych miejscach wymawianego słowa: na początku, w środku i na końcu. Podstawowym warunkiem skuteczności ćwiczeń artykulacyjnych jest bezbłędne odtworzenie głosek izolowanych i zespołu głosek w wyrazie. Specjalnej troski wymaga dopilnowanie dokładności i precyzji ruchów narządów mowy, szczególnie zaś ruchliwości żuchwy (szczęki dolnej). Następnym zadaniem przedszkola w przygotowywaniu dzieci do nauki czytania jest analiza i synteza wzrokowo-słuchowa, której powinna towarzyszyć analiza mięśniowo-ruchowa w obrębie narządów mowy. Analizie poddaje się najpierw zdanie, potem wyraz. Po wyćwiczeniu analizy należy przystąpić do ćwiczeń w syntezie, stanowi ona bowiem istotę czytania. W toku dokonywania wstępnej analizy słuchowej niezbędne są ćwiczenia polegające na ustaleniu następstwa wyrazów w czasie - w analizie zdania (który wyraz pierwszy, który drugi?) oraz głosek - w analizie wyrazu (jaka pierwsza głoska, jaka ostatnia itp.), zaś w analizie wzrokowej - stosuje się ćwiczenia w ustalaniu następstwa elementów (liter i części liter) w przestrzeni (na lewo - na prawo, na początku - na końcu, u góry - u dołu).

Jakie problemy można zauważyć w grupie przedszkolnej u dzieci z grupy ryzyka dysleksji?

1. Kształtowanie słuchu fonemowego:
 - nie dokonują analizy zdania na wyrazy.
 - nie dokonują analizy wyrazu na sylaby.

- nie wydzielają samogłosek jako samodzielnej sylaby - rozpoczynającej wyraz (np. u-cho, o-ko, E-la).
 - nie wydzielają samogłoski rozpoznającej wyraz jako części sylaby - (np. As).
 - nie wydzielają spółgłoski znajdującej się na końcu wyrazu poprzedzonej samogłoską (np. ul).
 - nie wydzielają spółgłoski znajdującej się na początku wyrazu i stanowiącej część sylaby zakończonej również spółgłoską (np. _dom, _mak)
 - nie wydzielają samogłoski na końcu wyrazu (np. mama, tata, pole).
2. Artykulacja
 - występuje u nich nieprawidłowa wymowa (nie każdy problem z wymową u dzieci do 6 r.ż. świadczy o potencjalnych problemach w pisaniu i czytaniu).
 3. Analiza i synteza wzrokowa
 - mają problemy z prawidłowym odwzorowaniem elementów graficznych,
 - ich rysunki są ubogie w szczegóły.
 4. Orientacja w schemacie ciała.
 - nie rozróżniają strony prawej i lewej;
 - mylą górę i dół.

Dziecko z grupy ryzyka dysleksji może wymagać więcej ćwiczeń z poszczególnych grup, nie można jednak ograniczać zabawy, która zapewnia dziecku dobre samopoczucie fizyczne, a tym samym zdolność do wysiłku i pokonywania trudności. Istotnym elementem ćwiczeń u dzieci z grupy ryzyka dysleksji są ćwiczenia poprawiające koncentrację uwagi.

We wstępnym etapie nauczania ujawniają się głównie trudności wynikające z obniżonej sprawności analizatora wzrokowego i kinestetyczno-ruchowego (trudności w rozpoznawaniu liter i odwzorowywaniu ich kształtu). Dopiero w dalszym toku nauki ujawniają się kłopoty wynikające z obniżonej sprawności analizatora słuchowego.

Dzieci niezręczne manualnie lub z zaburzeniami koordynacji wzrokowo-ruchowej, a także z opóźnieniami spostrzegania i pamięci wzrokowej - upraszczają rysowane kształty, rysunki ich są ubogie.

Długo utrzymują się formy zgeometryzowane i brak płynności linii. Dzieci te chętnie ściągają pomysł rysunku, a przy rysunkach dowolnych - z zasady powielają zawsze te same tematy. Mają trudności w rejestrowaniu i zapamiętywaniu elementów postrzeganych wzrokowo. Pisanie angażuje te same funkcje co rysunek, lecz wymaga znacznie większej precyzji. U dzieci dyslektycznych ujawniają się podobne niedobory w zakresie spostrzegania wzrokowego, sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej. Dzieci te piszą brzydko, a nawet nieczytelnie. Ruchy ich rąk przy pisaniu nie są płynne, litery wychodzą poza linię i nie są łączone, co powoduje, że potrzebują więcej czasu dla nabrania wprawy w pisaniu. Ich zeszyty zapisane są różnym charakterem pisma, a w zeszytach do dyktand spotkać można niedokończone słowa czy urywki zdań. Pisząc -opuszczają litery, przedstawiają ich kolejność, mylą litery o podobnym kształcie (np. m-n, 1-t-l). Czytając - uporczywie głoskują lub sylabizują, gubią liniaturę (tj. pomijają jakiś fragment lub ponownie czytają ten sam tekst), lepiej rozumieją tekst czytany po cichu niż głośno.

Dyslektycy z zaburzoną percepcją słuchową zachowują się tak, jakby nie rozumieli tego, co się do nich mówi. Dlatego wskazane jest, aby kierowane do nich pytania czy polecenia przeformułowywać nawet kilkakrotnie i cierpliwie czekać na odpowiedź czy realizację polecenia. Dzieci z zaburzeniami funkcji słuchowych, nawet gdy opanują czytanie, nie potrafią modulować głosu, czytają monotonna. Zamiast przeczytać daną lekturę, wolą obejrzeć ją w kinie lub w teatrze.

Opóźnienia w rozwoju funkcji poznawczych i motorycznych powodują nie tylko trudności w nauce języka polskiego, ale również w nauce języków obcych, a także w nauce wielu innych przedmiotów m.in. dobra znajomość faktów historycznych, a trudność ich chronologicznego uporządkowania; dobra wiedza z zakresu geografii, a słaba orientacja na mapie; niemożność zapamiętania tabliczki mnożenia, czy pomyłki w działaniach arytmetycznych; dobry słuch muzyczny, a niemożność nauczenia się czytania nut.

Każda z wymienionych form działalności ma swoje specyficzne wartości i zadania, a wszystkie wzajemnie się uzupełniają, czyniąc proces nauki czytania bardziej dla dzieci interesującym, a tym samym dającym lepsze efekty. Znana to prawda, że każde dziecko jest inne i każde wymaga innego traktowania, jeżeli ma się rozwijać w sposób harmonijny. Głównym zadaniem w przygotowaniu dziecka do nauki czytania jest podmiotowe traktowanie dziecka - o czym nie wolno nam zapominać.

Poniżej prezentuję przykłady zabaw i ćwiczeń z uczniami klasy I, u których zauważa się w/w problemy w nauce. Mogą je wykorzystywać zarówno nauczyciele nauczania zintegrowanego, nauczyciele przedszkoli, jak również rodzice.

Są to ćwiczenia rozwijające analizę i syntezę słuchowo-wzrokową i słuch fonemowy.

1. Powiedz, ile jest wyrazów w zdaniu: *Ala ma lalkę. To jest książka. Na drzewie siedzą wróble. itp.*

2. Jakie to słowo? – podajemy wyrazy sylabami, a dziecko mówi całe słowo, zaczynamy od krótkich wyrazów i przechodzimy do coraz dłuższych.

mo-tyl -motyl, no-ga – noga, la-to – lato, lak-ka – lalka, no-sek – nosek, ze-szyt - zeszyt

3. Powiedz, ile sylab (częstek) jest w moim słowie? Wyklaszcz je. (Mówimy całe słowo, dziecko dzieli i klaszcze)

wyrazy 1-sylabowe: kot, nos, las, miś, lis, płot, dzik, rów, rok, rak, włos,

wyrazy 2-sylabowe: motor- mo-tor, kajak – ka-jak, wazon – wa-zon, noga – no-ga

wyrazy 3-sylabowe: kanapa – ka-na-pa, dywany – dy-wa-ny, (litera, nagroda, kanapa, skakanka, motyle, ulica, Ozorków, Warszawa, komputer itp.)

wyrazy 4-sylabowe: kaloryfer – ka-lo-ry-fer, krasnoludek- kras-no-lu-dek, (telewizor, Marcelina, Katarzyna, parasole, długopisy, rękawica itp.)

4. Dodaj do mojej sylaby jakąś swoją, ale taką, żeby powstał konkretny wyraz (Dokończ słowo)

<i>ma – ma</i>	<i>ko-tek</i>	<i>li-zak</i>	<i>ru-ra</i>	<i>bu-zia</i>	<i>wo-da</i>	<i>ro-wer</i>
<i>-ły</i>	<i>-lor</i>	<i>-ście</i>	<i>-sza</i>	<i>-da</i>	<i>-zi</i>	<i>-man</i>
<i>-sło</i>	<i>-szyk</i>	<i>-piec</i>	<i>-mak</i>	<i>-ty</i>	<i>-żna</i>	<i>-gi</i>

las-ka, kred-ka, lis-tek, baj-ka, mis-ka, zas-pa, Woj-tek, ar-tys-ta, tra-sa, łóż-ko itp.

5. Powiedz, co słyszysz na początku? – mówimy różne słowa, a dziecko rozpoznaje słuchowo, jaka głoska jest na początku wyrazu.

lato – l, rower – r, oko – o, auto – a, krowa – k, itp.

(Dzieci często mylą głoski **p-b, k-g, w-f, d-t**, a te, które mają wadę wymowy **s-sz, c-cz, z-ż, r-l**)

6. Podaj kilka (np. 2, 3, albo 5) słów, które zaczynają się np. na **a, k, r, m, l, w**, a ja ci podam kilka następujących.

Na „**a**” – *Ala, album, Agata, artysta, anioł, ananas, antena, atlas, Adam, auto*

„**r**” – *rower, rok, Roman, rajd, rura, radio, rak, rajtuzy, rolnik, rachunek*

7. Co słyszysz na końcu wyrazu?

noga, krowa, nos, oko, lato, zając, liście, mydło, wazon, komputer, szal, itp.

8. Podaj mi 2, 3, 4, czy też kilka słów, które mają na końcu np. **o, a, s, k, r, cz**,

Przykłady:

s- las, lis, nos, stos, los, stos, pies, autobus, kaktus, kos,

t- samolot, robot, zeszyt, sufit, lot, kot, młot, płot,

a- mama, tata, kanapa, głowa, ręka, bluzka, kredka,

o- lato, masło, oko, ucho, gorąco, zimno, ciasno,

k- kok, rok, skok, mak, rak, kotek, młotek, dzik,

cz- miecz, warkocz, zmywacz, palacz, mecz,

ch- dach, mech, puch, brzuch, piach, duch, węch, itp.

9. Podaj mi słowo, które ma w środku wyrazu np. **l, t, r, w, s, o, a**, itd.

r- Bartek, worek, karty, narty, kurtka,

l- Ola, balon, walc, kalafior, polka, kolce

10. Co to za słowo? Jakie słowo powiedziałam? – osoba dorosła podaje każdą głoskę osobno, ale nie przeciągając zbytnio, a dziecko mówi całe słowo, zaczynamy od wyrazów prostych, krótkich, jeśli nie sprawiają one dziecku kłopotów, przechodzimy do coraz dłuższych.

o-k-o, k-o-t, A-l-a, m-a-m-a, t-a-t-a, u-ch-o, rz-e-k-a, b-rz-u-ch, l-a-m-p-a, t-e-cz-k-a, b-l-u-z-k-a, p-o-d-l-o-g-a, t-o-r-n-i-s-t-e-r, t-e-l-e-w-i-z-o-r, itp.

11. Powiedz, wymień mi, jakie słyszysz głoski w tym wyrazie.- ćwiczenie odwrotne do ćw.10, nauczyciel podaje całe słowo, a dziecko rozkłada je na głoski, przy każdej głosce prostuje jeden paluszek, a potem je liczy. Uwaga! Omijamy słowa ze zmiękczeniami!

lato – l-a-t-o - 4 głoski, **Ola** – O-l-a - 3 głoski, **szczotka** - sz-cz-o-t-k-a – 6 głosek

czapka – cz-a-p-k-a – 5 głosek, **dach** – d-a-ch 3 głoski itp.

12. Podaj mi słowo, które zaczyna się na ostatnią głoskę mojego słowa.

motor radio Olek kot trawa album morze

13. Narysuj pod obrazkiem tyle kółeczek, ile słyszysz głosek. Kółeczka samogłosek zamaluj na czerwono, a kółeczka pod spółgłoskami- na niebiesko.

a,e,i,o,ó,u,y,ą,ę - to samogłoski

14. Ułóż z czerwonych (*samogłoski*) i niebieskich(*spółgłoski*) kartoników-nakrywek model podanego wyrazu. Potem rozsuń nakrywki tak, aby rozdzielić sylaby.

kotek	oko	nos	kaloryfer
□□□□□	□□□	□□□	□□□□□□□□
□□ □□□	□ □□	□□□	□□ □□ □□ □□□

15. Jeśli dziecko zna litery można mu zadać następującą zabawę.
Z podanych liter ułóż i napisz tyle wyrazów, ile potrafisz.

Np. **k o l a s t**

klasa, sok, stok, kostka, kosa, las, Ola, Ala, sos, sok, sto, laska,

16. Godne polecenia jest budowanie wyrazów z pojedynczych liter- ruchomy alfabet, drewniane klocki z literkami, Scrabble, lub sylab – domino

17. Bardzo interesujące dla dzieci i ciekawe ćwiczenie, to rozwiązywanie rozmaitych krzyżówek, od bardzo prostych- z krótkimi wyrazami, do coraz bardziej skomplikowanych.

18. Ćwiczenia na materiale obrazkowym:

- Wyszukiwanie różnic na 2 obrazkach
- Dorysowywanie brakujących elementów
- Szukanie przedmiotu, który nie pasuje do pozostałych
- Kończenie logicznych ciągów rysunkowych
- Wyszukiwanie identycznych przedmiotów
- Gromadzenie przedmiotów w zbiory wg jednakowej cechy
- Dorysowywanie w kratkach brakującej połowy rysunku
- Labirynty
- Płataninki
- Rysowanie po śladzie albo kropkach
- Połącz punkty- rysowanie krótkimi odcinkami
- Kolorowanki wg kodu lub własnego pomysłu
- Rysowanie, malowanie na podany lub dowolny temat
- Edukacyjne gry planszowe np. „ Super pamięć”
- Puzzle
- Układanie porozcinanej ilustracji, bądź klocków według podanego wzoru lub z pamięci itp.

Opracowała: mgr Aleksandra Gąszczyk